Президії Глухівської окружної ради профспілок «Про роботу вечірніх освітніх курсів в м. Шостка» від 01.03.1928 р. інформувала, що з 273 відвідувачів цих шкіл робітники складали 81 %, селяни – 9%, службовці – 6 %, представники інших верств населення – 4 % [3].

У 1920 р. у Шостці відкрився політехнікум, який очолив О. Машкин. За українською освітньою системою М. Гринька технікуми вважали вищими учбовими закладами з вузькою профільною спеціалізацією. Профтехшколи ж мали учбові програми, які відповідали вимогам сучасної середньої спеціальної освіти. Готували вони молодший технічний персонал. У Шостці така профтехшкола працювала з 1921 р. Її відвідувало 300 учнів. Школа знаходилася у приміщенні колишньої жіночої гімназії (на розі сучасних вул. К. Маркса і вул. Леніна).

Через рік при політехнікумі був заснований перший і єдиний до 1924 р. робітфак на Чернігівщині. Він розташовувався у приміщенні по вул. Леніна, 30. У 1923 р. політехнікум реорганізували в індустріальний технікум, який пізніше став хіміко-технологічним. Цього року технікум зробив перший випуск. Путівку у життя отримали 30 інженерів, 6 з яких мали червоні дипломи [1, 106]. У 1930 р. технікум був реорганізований в інститут.

Професійне технічне училище № 10 при заводі № 9 (завод «Зірка») відкрили 1926 року як фабрично-заводське училище для підготовки кваліфікованих робітників (будинок по вул. Леніна, 47). Першим директором училища був М. Приходько [1, 103].

Деякий час у Шостці існував трирічний робітничий університет, у якому студенти технікуму навчали грамоті мешканців прилеглих селищ.

Більшовицька влада в Україні, поставивши за мету корінне перетворення всієї системи народної освіти, до кінця 20-х років XX ст. створила в республіці єдину трудову школу, основними принципами якої були зв'язок навчання з виробництвом, спадкоємність у вихованні і освіті, сумісне навчання.

Посилання

1. Плодистая А.И. Шостка. Страницы истории 1739-1941 гг. – Шостка: Зодиак, 2007.

2. Секрет А. Какой запомнилась мне Шостка 20-х годов // Советское полесье. – 1983. – № 112.

3. ЦДАОВ України, ф. 2605, оп. 2, спр. 575, арк. 106.

Пушкарь Ф.П. Уровень образования в Шостке в 20-х годах XX ст.

Работа посвящена истории формирования учебных учреждений в городе Шостка в 20-х годах XX века.

Pushkar F.P. A level of education is in Shostka in the 20-th years of the XX-th century

The work is devoted to the history of forming of education in the town of Shostka in the 20-th of the XX-th century.

В.А. Казимір

СЕЛЯНСТВО ЧЕРНІГІВЩИНИ У НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ ВАСИЛЯ ДУБРОВСЬКОГО

Стаття присвячена аналізу наукових та науково-популярних праць В. Дубровського (1896-1966 рр.) з історії українського селянства XIX ст.

Діапазон наукових інтересів В.Дубровського не обмежувався історією України, а включав архівознавство, музеєзнавство, тюркологію, політологію. Йому належать численні монографії, розвідки, брошури, статті, спогади та переклади. На жаль, науковий доробок В.Дубровського і досі не зібраний докупи і не систематизований, крім того, значна частина його праць була втрачена.

Особливу увагу В.Дубровський приділяв історії Чернігівщини. Він брав участь у роботі Чернігівського наукового товариства, створеного 1920 р., а наступного року увійшов до складу Чернігівського повітового комітету охорони пам'яток мистецтва та старовини. 1923 р. В.Дубровський виконував обов'язки секретаря Комісії Чернігівського губвиконкому по дослідженню Спасо-Преображенського собору та Успенського соборів і відповідального секретаря Чернігівського інституту краєзнавства, котрий організували з його ініціативи [1, 126-127; 2].

Однією з домінант краєзнавчих досліджень В.Дубровського була історія селянства. Починаючи з 1924 р., історик опублікував низку студій, присвячених цій проблемі, а 1929 р. закінчив роботу над збірником документів «Акти до історії кріпацтва», рукопис якого, на жаль, згодом було втрачено [3, 48]. Варто зауважити, що науковець не лише досліджував історичну долю чернігівських селян, а й долучав до цього студентів – членів історико-архівного гуртка при Чернігівському інституті народної освіти. Вони під керівництвом В. Дубровського у 1922-1924 рр. вивчали й упорядковували фонди Чернігівського історичного архіву (Новгород-Сіверського намісницького правління, Чернігівського жандармського управління, секретного столу канцелярії губернатора та ін.). На основі опрацьованих архівних документів студенти писали реферати й розвідки та робили доповіді. Звертались вони, зокрема, і до вивчення селянських заворушень у Борзнянському, Новгород-Сіверському, Сосницькому, Новозибківському та Стародубському повітах Чернігівської губернії [Державний архів Чернігівської області (ДАЧО), ф. Р-651, оп. 5, спр. 21, арк.1-5].

Вивчення історії українського селянства мало доленосне значення у житті В. Дубровського – восени 1925 р. на підставі дослідження «Селянські рухи на Україні після 1861 р.» він отримав учене звання за фахом історія України [1, 129-130].

Цикл «Оповідань про кріпацтво», опублікований В. Дубровським у журналі «Селянське життя» протягом 1924 р., започаткував низку публікацій з історії селянства [4, 5, 6]. У них йшлося про жорстоке ставлення до селян поміщиків Борзнянського, Ніжинського та Козелецького повітів [4].

Водночас, В. Дубровський звертався до історії кріпацтва, шукав його першопочатку за часів козаччини. На думку дослідника, селян почали передавати землевласникам вже за часів Б.Хмельницького після підписання Зборівського та Білоцерківського договорів. Він вважав, що внаслідок пожалувань, «випрошених» у царя та гетьмана, «до часів гетьмана Мазепи на Вкраїні зросло таке саме кріпацтво, як і раніш» [5, 14].

Окремий нарис з циклу «Оповідання про кріпацтво» був присвячений селянській реформі 1861 р., основною причиною якої В. Дубровський вважав загрозу революції, викликану кризовими явищами в сільському господарстві. Слід констатувати, що історик, зважаючи на скорочення площі селянських наділів та великий викуп, досить критично ставився до реформи 1861 р. [6].

1927 р. у ювілейному збірнику на пошану академіка Дмитра Багалія було опубліковано студію В. Дубровського «Знадоби до характеристики обопільних стосунків межи поміщиками і кріпаками в першій половині XIX в.» [7]. Коротко проаналізувавши причини та наслідки кріпацтва, автор зосередив увагу на конкретних прикладах селянської непокори на теренах Чернігівської губернії. Науковець доводив, що боротьба між селянами та поміщиками найчастіше провокувалася жорстокістю останніх. В. Дубровський дійшов висновку, що «жорстокості ці, то не наслідок дворянського виродження або дикунства або ще чого-небудь, а просто форма перманентного класового терору, спосіб безпосередньо присилувати селян, щоб давали прибутки» [7, 1000].

Увагу В. Дубровського привертали, зокрема, форми селянської непокори, серед яких він виокремлював особисту помсту та самосуди. Історик констатував, що боротьба між кріпаками та поміщиками відбувалася «в нерівних умовах»: поміщики мали юридичне право примушувати працювати «непомітну істоту з складу найнижчої експлуатованої класи, що походженням своїм за законом призначена на всеньке життя для праці» і «не могла організованою масою боротися з поміщиками» [7, 900].

Історико-побутовий нарис «Поміщиця Марфа Лукашевич» [8] доповнював новими подробицями одне з опублікованих раніше «Оповідань про кріпацтво». В. Дубровський називав її «не людиною, а звірюкою якоюсь» за те, що вона по 2-3 дні не годувала кріпаків, знущалася над ними, вимагала красти для неї у сусідніх господарствах, примушувала молодих парубків ставати її коханцями, а якось на смерть забила 12-річну дівчинку, приревнувавши її до одного з хлопців. Подія набула розголосу лише тоді, коли, не витримавши витівок дружини, заяву написав її власний чоловік. Втім, поміщицю не було покарано – вона встигла перепоховати рештки замордованої дівчини, а підкуплений суд був максимально лояльним [8, 168-169].

1928 р. у виданні «Чернігів і Північне Лівобережжя» було надруковано статтю В. Дубровського «Селянські втечі на Лівобережній Україні наприкінці XVIII ст. (1782-1791 рр.)» [9]. Дослідник підготував її на підставі архіву Чернігівського дворянського депутатського зібрання, що містив листування повітових та губернських маршалків з приводу втечі селян. На його думку причиною масових втеч селян стали економічні суперечності між поміщиками Півночі й Півдня України та закріпачення селянства 1783 р. «Поміщики-новосельці із степового Півдня» для облаштування своїх господарств за умов нестачі робочої сили «нелегально притягали втікачів до себе всякими засобами, часом навіть «воровским переманиванием» [6, 369], допомагали їм облаштовуватися, змінювати імена та прізвища. Міграція здійснювалася одноосібно й колективно, цілими родинами чи селищами [9, 399]. Проаналізувавши наявний архівний матеріал, науковець дійшов висновку, що міграція відбувалася у чотирьох основних напрямках: на Правобережжя, Катеринославщину, до «донських станиць» та Таврійської губернії [9, 398].

Підсумки своїх студій з історії селянства В. Дубровський підвів у ґрунтовній монографії «Селянські рухи на Україні після 1861 р. (Чернігівська губернія 1861-1866 рр.)», яка побачила світ 1928 р. [10].

Аналізуючи історіографію питання, В. Дубровський констатував її поверховість та недоказовість. Незважаючи на недоліки літератури – широкі територіальні й хронологічні межі – учений зазначив, що питання селянських рухів почало досліджуватися. Побачили світ публікації у різних виданнях, таких як «Киевская старина», «Минувшие годы» тощо. Крім того, перелік науковців, що спеціалізувалися на історії селянства доповнився новими прізвищами [10, 6-7].

В.Дубровський наголошував: саме регіональний підхід дав можливість детально схарактеризувати і передумови селянських рухів, з'ясувати їх причини, виокремити основні форми боротьби. Спираючись на марксистську методологію, науковець наполягав, що історик повинен вивчати не окремі факти, а економічні передумови та соціальні наслідки подій [11, 97].

Аналізуючи розвиток промисловості на теренах Чернігівської губернії, В.Дубровський звертав увагу на те, що окрім місцевого селянства на великих

підприємствах працювало чимало робітників. Спільна праця формувала почуття колективного протесту й мотивувала селян до непокори поміщикам-експлуататорам. Автор аргументовано довів взаємозв'язок між масовістю і гостротою селянських заворушень та рівнем промислового розвитку повіту: чим більше селян було задіяно на фабрично-заводських підприємствах, тим активніше вони долучалися до акцій непокори [10, 180 – 190].

Між тим, незважаючи на ґрунтовні характеристики економічного розвитку повітів та статистичні дані щодо локальних виявів непокори, В.Дубровський не зупинився на еволюції форм селянських протестів та заходів влади щодо придушення. Слід зазначити, що, обмеживши дослідження територіально, автор не врахував впливу на настрої селян Чернігівської губернії загальноукраїнського та російського революційного руху.

Таким чином, історія селянства та селянських рухів на Чернігівщині у XIX ст. належала до кола наукових інтересів В. Дубровського, а у 1920-х рр. навіть домінувала. Крім того, слід зазначити, що науковий доробок В.Дубровського сприяв формуванню певної історіографічної традиції щодо вивчення селянських рухів на теренах Чернігівщини у 60-х рр. XIX ст.

Посилання

1. Матяш І. Особа в українській архівістиці: Біографічні нариси. – К., 2001 – С. 122-140.

2. Заремба С.З., Коваленко О.Б. Становлення радянського історичного краєзнавства на Чернігівщині // Український історичний журнал. – 1983. – № 4. – С. 104-112.

3. Дубровський В. Україна й Крим в історичних взаєминах (історико-бібліографічна студія). – Женева (Майнц Кастель): Український Морський Інститут, 1946. – Ч. 52. – 49 с.

4. Дубровский В. Оповіданні про кріпацтво // Селянське життя. – Чернігів, 1924. – № 14 –15 (41). – С. 24-26.

5. Дубровский В. Оповіданні про кріпацтво // Селянське життя. – Чернігів, 1924. – № 17 (43). – С. 14-16.

6. Дубровский В. Оповіданні про кріпацтво // Селянське життя. – Чернігів, 1924. – № 29 – 30 (55). – С. 21-23.

7. Дубровський В. Знадоби до характеристики обопільних стосунків межи поміщиками й кріпаками в першій половині XIX ст. // Ювілейний збірник на пошану академіка Дмитра Івановича Багалія. – Друкарня Української Академії Наук, 1927. – С. 990-1000.

8. Дубровський В. Поміщиця Марфа Лукашевич // Наукові записки науково-дослідчої Катедри історії Української культури: ДВУ, 1927. – № 6. – С. 163-169.

9. Дубровський В. Селянські втечі на Лівобережній Україні // Чернігів і Північне Лівобережжя. – К., 1928. – С. 368-401.

10. Дубровський В. Селянські рухи на Україні після 1861 р. Чернігівська губернія (1861 – 1866 рр.). – Х.: ДВУ, 1928. – 216 с.

11. Дубровський В. Проблеми історичного вивчення Чернігівщини / публікація О. Коваленка // Сіверянський літопис. – 2005. – № 1. – С. 93-97.

Казимир В.А. Крестьянство Черниговщины в научном наследии В. Дубровского

Статья посвящена анализу научных и научно-популярных работ В. Дубровского (1896 – 1966) по истории крестьянства XIX в.

Kazymir V.A. Chernigiv Region Peasantry in V.Dubrovsky's Scientific Heritage

The article deals with the analysis of V.Dubrovsky's scientific and popular scientific works *on peasantry history of the XIX century.*

Д.В. Дедович

ОРГАНІЗАЦІЯ ПЕРЕПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОКРУГИ У 1924-1925 рр: ЗАВДАННЯ ТА ТРУДНОЩІ

Стаття присвячена завданням та труднощам перепідготовки вчителів у Чернігівській окрузі у 1924-25 рр. У статті розкрито характерні риси процесу перепідготовки у районах Чернігівської округи.

Вивчення історії освіти має велике значення для осмислення й пошуку шляхів ефективного вирішення проблем сучасності. Одним з визначальних елементів, які впливають на якість надання освітніх послуг, є підготовка та перепідготовка педагогічних кадрів. Втім, організація її у середині 20-х рр. XX ст. не знайшла належного висвітлення в історичній літературі.

Мета статті полягає в аналізі основних факторів, які визначали провідні засади перепідготовки вчителів, та особливостей організації даного процесу в Чернігівській окрузі в 1924-1925 рр.

Для радянського керівництва основним завданням було модернізувати країну до рівня розвинених світових держав. Однією з найбільш значущих у цій модернізації була роль інтелігенції, зокрема низової, тобто вчительства. Від неї багато в чому залежали досягнення або невдачі у побудові нового суспільства [4, 108].

Питання перепідготовки вчителів у першому десятилітті існування радянської держави мало величезне значення для більшовиків. Цілком зрозуміло, що більшість учителів починала свою працю на педагогічній ниві ще до приходу їх до влади. Тим часом у новоствореній державі на вчительство покладалося двоєдине завдання: з одного боку – освіта, а з іншого – перебудова свідомості та повсякденного життя народних мас на нові, комуністичні рейки.

Щоб усвідомити причини підвищеної уваги компартійного керівництва до представників педагогічної професії, звернімося до «Кодексу законів про народну освіту УСРР», затвердженому ВУЦВК 2 листопада 1922 р. В ньому, зокрема, зазначалося, що метою радянської школи є «розкріпачення працюючих мас від духовного поневолення, розвиток їх самосвідомості, утворення нового покоління